

LEREN x VAN KUNST

RUIMTE Olga Potters x Suzan Lutke
VOOR & DOOR
CREATIVITEIT

LEREN VAN KUNST

LEREN x VAN KUNST

DIT IS EEN
BOEK .

WAT PRIKKELT ?

PRAKTISCH TOEPASBAAR

ROL VAN DE DOCENT

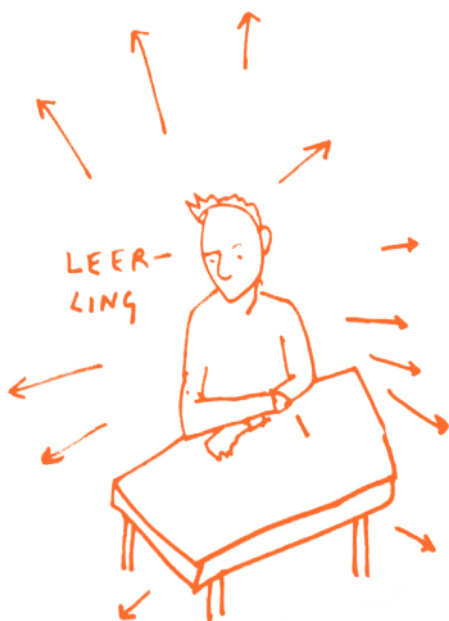
STUREN DUREN

1 WAAROM?

→ PAGINA 11

X

Stel vragen die de leerling uitdagen
om zichzelf vragen te stellen.

DIT BOEK GAAT OVER JOUW
LEERLINGEN, VOOR JOU
GESCHREVEN

Inspiratie, informatie,
uitdagen en verwarren

OP GROEI GERICHT
ZEKERHEDEN LOSLATEN
ANGST HET FOOT TE NIET LOSLATEN

IN JE KRACHT!

Hoe dit boek te lezen? GROEIEN

OPENHEID CREËREN

OPEN

Gebaseerd op onderzoek en
praktisch toepasbaar

BEDUIMEL

GEBRUIK
DIT BOEK!

gebruik dit boek.

LANGZAMERHAND BEN IK GAAN BEGRIJPEN
DAT JE NIET MOET SCHRIJVEN OF SCHILDEREN
WAT JE WEET. JE ZOU DATGENE MOETEN
SCHRIJVEN OF SCHILDEREN WAT ZICH TUSSEN
HET WETEN EN BEGRIJPEN VERBERGT.
EEN KLEINE AANDUIDING, EEN WENK IS
MOGELIJK, EEN VERMOEDEN, MEER NIET,
EN DAT IS AL HEEL WAT.

ARMANDO (Krijgsgewoel, 1986)

BEDOELING

DOEL

LEREN x VAN KUNST

RUIMTE
VOOR & DOOR
CREATIVITEIT

Olga Potters x Suzan Lutke

uitgeverij | C
coutinho

bussum 2023

© 2018 Uitgeverij Coutinho bv
Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Reprorecht (www.reprorecht.nl). Voor de readerregeling kan men zich wenden tot Stichting UvO (Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, www.stichting-uvo.nl).

Voor het gebruik van auteursrechtelijk beschermd materiaal in knipselkranten dient men contact op te nemen met Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, www.stichting-pro.nl).

Eerste druk 2018, vierde oplage 2023

Uitgeverij Coutinho
Postbus 333
1400 AH Bussum
info@coutinho.nl
www.coutinho.nl

Omslag en vormgeving binnenwerk Edwin Smet

Dit boek is mogelijk gemaakt door ArtEZ University of the Arts en het Fonds voor Cultuurparticipatie.

ArtEZ University of the Arts

Noot van de uitgever

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden van copyright te achterhalen. Personen of instanties die aanspraak maken op bepaalde rechten, wordt vriendelijk verzocht contact op te nemen met de uitgever.

ISBN 978 90 469 0614 9
NUR 840

VOORWOORD

In dit handboek *Leren van kunst – Ruimte voor & door creativiteit* maken de twee onderwijskundig en creatief-artistiek geschoolde auteurs duidelijk hoe een leerling creativiteit kan leren, maar vooral wat dat in de 21e eeuw vraagt van de leerkrachten voor de klas. Om deze vaardigheid te helpen ontwikkelen bij de leerkracht, leggen de auteurs de vinger op de zere plek.

Educatie in de 21e eeuw die creativiteit wil helpen ontwikkelen, zo laten ze keer op keer zien, moet niet vervallen in onnodig formalisme, maar juist ruimte bieden aan de leerling om zelf voor de dag te komen en zelf aan de slag te gaan. Dat kan alleen als er sprake is van een opleidingskundige en onderwijskundige omgeving met de autonomie van het individu als basis.

Het centrale begrip voor de eigentijdse leerkracht is daarom ‘openheid’, want zonder openheid kan de autonome persoon niet voor de dag komen en kan creativiteit zich niet ontwikkelen. Onderwijs dat creativiteit wil ontwikkelen moet, met andere woorden, op een samenhangende wijze openheid stimuleren. Deze open creatieve omgeving kan vervolgens werken als motiverende kracht naar alle vakgebieden.

Aan de hand van sprekende praktische voorbeelden, met verwijzingen naar interessante theoretische bronnen om verder te lezen en door bruikbare concrete adviezen te geven, wordt in dit handboek de basis gelegd voor een 21e-eeuws pedagogisch-didactisch handelen waarvan creativiteit de spil vormt. Een onmisbaar boek voor iedere pabostudent en leerkracht die op zoek is naar 21e-eeuwse vormen van onderwijs.

Dr. Jeroen Lutters

Lector Kunst- en Cultuureducatie, ArteZ University of the Arts

Honorary Lector Didactiek en Inhoud van de Kunstvakken, Hogeschool Windesheim

INHOUDSOPGAVE

DEEL I WAAROM?

12 Waarom zou je dit boek moeten lezen?

17 **1. Fundamenten en routeplanner**

17 Openheid

DEEL II WAT?

24 **2. 21e-eeuwse vaardigheden en creativiteit**

24 Vaardig, waardig en aardig

24 Een maatschappij in transitie

26 Indeling volgens D21-onderzoek

27 Grotere verantwoordelijkheid voor het onderwijs

28 **3. Wat is creativiteit?**

29 Verder bouwen op de schouders van anderen

30 Creativiteit is een proces

34 **4. Hoe is de leerling creatief?**

35 Ambacht

37 Creatieve kwaliteiten

41 **5. Kunst, creativiteit en cultuur**

41 Cultuur, cultuureducatie en kunst

43 Kunst en creativiteit

DEEL III HOE?

48 **Creativiteit vleugels geven**

49 **Rollen van de leerkracht**

50 **Ontwerp**

51 **6. Wat leert kunst ons over ontwerp?**

51 Open-ended

56 Persoonlijke betekenisgeving

58 Zintuigelijk

60 Wat leert kunst ons?

62 **7. Nieuwsgierigheid: het opwekken van genoeglijk gemis**

63 De vraag

64 Het achterhouden van kennis

65 Het verstoren van de verwachting

66 Het openhouden van de uitkomst

66 Kortom

69 **8. Verdere tips voor je ontwerp**

69 Geïntegreerd betekenisvol onderwijs

73 Creativiteit is creëren

75 De uitnodigende leeromgeving

75 Incubatietijd en een open mind

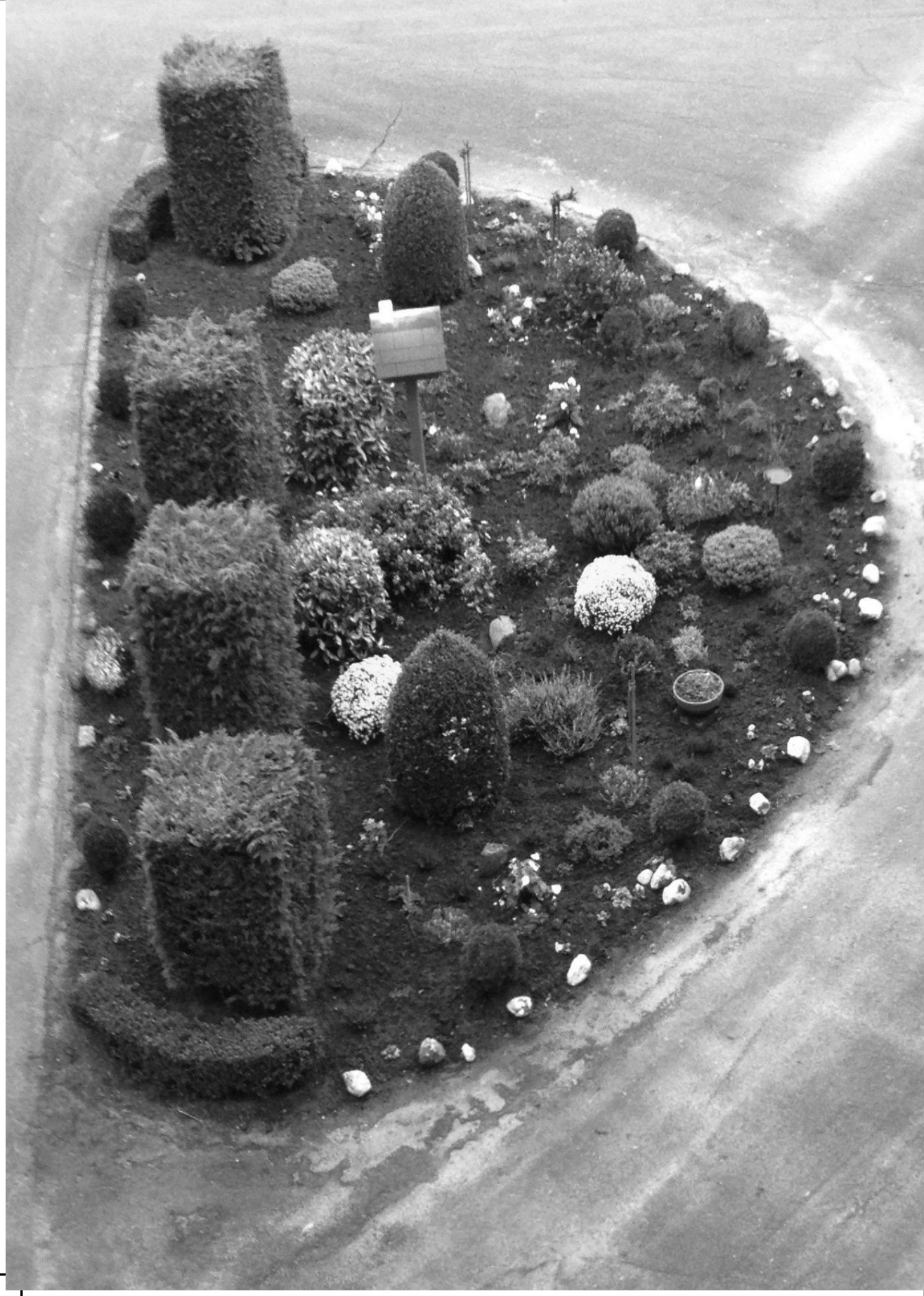
78 Eigenheid en het volgen van je eigen pad

78 Samenwerken en uitwisselen

80 Kortom

82 **Handelen**

85	9. Wat leert de kunst ons over ons didactisch handelen?	118	14. 'Beoordelen' van creativiteit
86	Openheid	119	Waarom?
86	Focus op proces	119	Wat?
		121	Hoe?
89	10. Op groei gericht: openheid voor nieuwe dingen	125	Feedup, feedback en feedforward
90	De growth mindset	125	Teacher-assessments, self-assessments en peer-assessments
95	11. Het einde van stokken en wortels. Over intrinsieke motivatie	129	Klaar
98	Autonomie	130	Samenvatting: wat heeft D21 ons geleerd?
99	Meesterschap	130	Concentrisch curriculum en non-conformistische pedagogiek
100	Verbondenheid	131	Creativiteit als belangrijkste 21e-eeuwse vaardigheid
103	12. Waardevrij observeren, of het uitstellen van je oordeel	132	Onderzoeken en creëren als didactiek
104	Je gaat het pas zien als je het doorhebt	133	Kunst en kunstenaar
105	Zien wat we willen zien	133	Openheid
106	Zien wat we geacht worden te zien		
108	Geen verandering willen zien		
111	13. De kunst van het stellen van vragen	135	Bronnen en verdere inspiratie
112	Fasen van het creatieve proces	137	Illustratieverantwoording
114	Vragen om te helpen divergeren	138	Over de schrijvers
115	Vragen om te helpen convergeren	141	Dankwoord
116	Vragen om te helpen reflecteren	142	Index

DEEL I WAAROM?

WAAROM ZOU JE DIT BOEK MOETEN LEZEN?

Je hebt het boek opengeslagen. Op de eerste bladzij. Misschien heb je er al doorheen gebladerd. Bevalt het je? Spreekt het je aan? Vraag je je nu af waarom je dit zou moeten lezen? Al die aandacht voor creativiteit. Ieder-een schrijft erover. Waarom dan dit boek?

Misschien is ‘waarom’ niet het goede woord – dat vraagt doorgaans om een verantwoording. *Waarom doe je dat? Waarom let je niet wat beter op? Waarom heb je daar dat antwoord gegeven?* Een zachter woord – en een woord dat de lading beter dekt – is ‘waartoe’. ‘Wartoe’ zoekt ook naar een verklaring, naar onderliggende redenen, maar zonder de strengheid van ‘waarom’ – en nog veel belangrijker: het bevat een richting. Waar gaat het lezen van dit boek je naartoe brengen? Wat biedt dit boek jou en je onderwijs?

Dit boek is voor jou als leerkracht of docent geschreven. Het bespreekt de uniekheid van jouw leerlingen. Elk van jouw leerlingen. Dit boek gaat vooral over wat ons als mens mens maakt: het vermogen de wereld om ons heen te scheppen. Zoals een baby net zo lang met zijn arm wiebelt totdat hij de rinkelende bel boven zijn bedje kan aanraken. Of de puber die op internet alles leest wat er ook maar ooit geschreven is over zijn favoriete voetbalteam. Zoals de peuter die in de zandbak taartjes bakt en er een zelfverzonnen verhalend liedje bij zingt. De groep 6-leerling die op het schoolplein eindeloos nieuwe spellen verzint, de dappere politicus die zich een andere wereld durft voor te stellen dan die waarin hij nu een plek inneemt.

Deze drang tot het vormgeven van de wereld om ons heen is de meest voedende bron tot leren en leven. Vanaf het moment dat we geboren worden, willen we de wereld om ons heen vergroten. In contact met anderen om ons heen kunnen we ons dingen verbeelden die we nog niet doen of weten, maar al wel diep vanbinnen begrijpen.

Dit boek gaat over creativiteit. De prachtige en krachtige motor voor leren en leven. Het wil je inspireren, informeren, uitdagen en verwarren. Het wil je aannames bevragen, je uitnodigen een ander perspectief in te nemen. Het wil je handvatten bieden, en tegelijkertijd weer ontnemen. Creativiteit is een ingewikkeld begrip; als je het vastlegt, in leerlijnen verwoordt, in stappen beschrijft, dan kan het als los zand tussen je vingers wegglijden. Creativiteit is een grondhouding die we allemaal in ons dragen. En die we in ons huidige onderwijssysteem vaak ver weg weten te stoppen. Dat geldt voor ons eigen creatieve vermogen, maar ook voor de creativiteit van onze leerlingen.

Dit boek heet niet zomaar *Leren van kunst*. Kunst en creativiteit worden vaak bijna als synoniemen gezien. Waar creativiteit genoemd wordt, klinkt bijna direct de kunst. Dit is niet voor niets. Wat is precies de relatie tussen kunst en creativiteit en hoe kunnen we die vertalen naar het onderwijs? In het onderwijs kunnen we veel leren van de manier van werken en denken van kunstenaars en de bedoeling van hun kunst. Daarover gaat dit boek. Dit boek geeft je geen in beton gegoten stappenplan maar ingrediënten waarmee jij als docent je eigen lessen, al dan niet rondom kunst, kunt vormgeven zodat de leerling de ruimte krijgt om zijn creativiteit vleugels te geven. Dit boek gaat niet zozeer over 'kunst beschouwen' of het ontwerpen van kunstactiviteiten voor de leerling. Dit boek gaat over het vertalen van de manier van denken en werken van kunstenaars naar jouw onderwijs. De ruimte die de leerling nodig heeft om zijn eigen individuele creatieve proces door te maken begint bij jou als leerkracht en jouw vermogen om weliswaar alles te zien wat er gebeurt maar tegelijkertijd voorzichtig te zijn met instructie, interventies en feedback.

Het systeem van onderwijs lijkt de laatste jaren verworpen tot een zoektocht naar zekerheid en verantwoording, met de aanname dat er een rechte relatie is tussen wat je in een leerling stopt en wat eruit komt. Het nut van meetbare opbrengsten is duidelijk, maar geregeld voelt de opbrengstgerichtheid in het onderwijs aan als een juk. De schoonheid en rijkheid van ontwikkelen en leren lijken niet altijd in een meetbaar resultaat te vatten.

Het was vast niet de stijgende lijn van het leerlingvolgsysteem dat je ooit heeft doen besluiten om in het onderwijs te gaan. Wel de verraste blik van Mila in groep 3, die na veel geworstel begrijpt dat al die rare tekens woorden vormen. En dat die woorden haar toegang geven tot boeken en dat die boeken haar toegang gaan geven tot de hele wereld. De vingers vol met lijm en verf van Mohammed. Diezelfde vingers die het touw vasthouden van de vlieger die hij net heeft gemaakt. Na drie mislukte pogingen dartelt deze hoog boven de bomen op het schoolplein. Rabia, die meestal heel stil en teruggetrokken is en die jou een gedichtje laat lezen dat ze heeft geschreven over haar vlucht uit Mosul.

Je bent in het onderwijs gegaan om de stralende ogen van kinderen te kunnen zien die iets begrijpen en te weten zijn gekomen dat hun wereld een stukje groter maakt. Die iets hebben uitgevonden, die iets hebben gemaakt, zich iets realiseren.

✕ *De stralende ogen van een kind wiens creativiteit de ruimte heeft gekregen.*

Creativiteit is niet iets wat je kinderen aanleert. Het is geen lineair leertraject waarin de leerling van A naar B gaat en jij hem de stappen aanreikt. Creativiteit is er en gedijt heel goed bij ruimte en verbinding. Ruimte in tijd, pruttijd. Ruimte ook voor de ideeën, uitprobeertijd. Werkelijke, fysieke ruimte, liefst uitnodigend en vol materiaal. Ruimte ook in het contact, ruimte voor de ideeën van de leerling in plaats van de doelen van de leerkracht. Ruimte voor een gesprek, voor echt kijken en luisteren. Verbinding dus. Een leerkracht die veiligheid geeft, kijkt, hoort en begrijpt. Die uitdaagt, vrijheid geeft én kaders biedt. Vrijheid in verbonden- en gebondenheid. Een leerkracht die niets liever wil dan al zijn leerlingen de beste versie van zichzelf te laten worden in plaats van een stijgende lijn in het leerlingvolgsysteem.

Creativiteit is niet iets wat je leerlingen aanleert. Maar wel iets wat leerlingen heel snel afleren. Een omgeving die je leert dat dingen goed en fout zijn, zonder het onderzoek dat daaraan ten grondslag ligt de ruimte te geven, geeft de impliciete boodschap dat leren niet gaat om onderzoek, maar om het vinden van het juiste antwoord. Convergentie

dus. Alles terugbrengen naar één punt. Heel handig in het leven, maar als convergentie niet begeleid wordt door zijn evenknie divergentie gaat er wat mis. Dan wordt leren niet veel meer dan het volgen van de nummertjes bij zo'n kleurplaat waarvan iedereen al ziet dat het een olifant moet worden en waarvan het zeker niet de bedoeling is dat het een giraffe wordt.

Jannemien zit in groep 2 en haar jongere zusje Ella in groep 1. Beiden doen ze de Cito-kleutertoets. Ze krijgen een iglo te zien met daaronder de keuzemogelijkheden 'koud' en 'warm'. Jannemien bedenkt zich niet en kruist het juiste antwoord aan. Koud. Krul van de juf. Ella komt verontwaardigd thuis. 'Mam! Eskimo's hebben het toch warm in een iglo?'

Waarom gaat onderwijs niet over het gesprek dat je kunt voeren over dit onderwerp? En over dat beide antwoorden vanuit een ander perspectief waar zijn? Waarom wordt dit gevat in een 'uitkomst van de toets'?

Creativiteit kun je snel afleren. Als je vooral leert toetsen te maken. Als je geleerd wordt te denken in goed en fout. Als het systeem je langs 'de norm' legt. De norm – oftewel het gemiddelde van al jouw leeftijdsgenoten. Het is heel moeilijk de beste versie van jezelf te worden in een systeem dat het tegenovergestelde als uitgangspunt lijkt te hebben.

Er lijkt in Nederland een kanteling gaande. 21e-eeuwse vaardigheden, onderzoekend leren, bildung, aandacht voor erfgoed, kunst en cultuur. We zien dat de focus op opbrengsten en op het cognitieve alleen niet alle kinderen de ruimte geeft om zich optimaal en uniek te ontwikkelen tot een gelukkige en evenwichtige volwassene.

Jullie gezucht is bijna hoorbaar. De werkdruk in het onderwijs is enorm, en de veranderingsgezindheid van de politiek is bijna even groot. Jullie krijgen veel op je bord. We kunnen het bord niet legen, maar er wel voor zorgen dat je met smaak gaat eten. Dit boek is voor jou:

- als je creativiteit interessant vindt en gelooft dat die te ontwikkelen is;
- als je vindt dat ieder kind het verdient om creatief uitgedaagd te worden om zijn eigen persoonlijkheid, expressie, artistieke talent te vinden;
- als je gelooft dat ieder kind uniek is en het verdient om die eigenheid verder te ontwikkelen. Je gelooft dat onderwijs ervoor zorgt dat elke leerling de beste versie van zichzelf wordt;
- als je gelooft dat ieder kind wil leren, liefst samen met anderen. Omdat hij betekenis wil geven aan de wereld om hem heen;
- als je ervan overtuigd bent dat creativiteit een leerling kan helpen om antwoorden te vinden in een tijd waarin de samenleving zo snel verandert dat we geen idee hebben waar we naartoe gaan;
- als je je in het volgende herkent of als je ernaar verlangt zo te werken:

Je zet anderen in beweging zodat ze gaan ontdekken. Je begeleidt dat ontdekken zodat het veilig genoeg is om 'in te stappen' en spannend genoeg is om uitdagend te zijn. Je maakt het speelveld groter, voor de ander en jezelf. Je verlegt de horizon. Je bent in staat creatieve processen in beweging te zetten en stelt vragen die tot verdieping leiden en tot reflectie aanzetten. Je geeft ruimte en kaders.

Dit boek wil je inspireren, informeren, uitdagen en verwarren. Het wil je aannames bevragen, je uitnodigen een ander perspectief in te nemen. Het wil je handvatten bieden, en tegelijkertijd weer ontnemen. Lees het zoals je het wilt lezen. Blader erdoorheen. Lees het in één ruk uit of leg het eerst nog even weg. Hoe je het ook leest, lees het vooral. *To be creative we must lose our fear of being wrong.* Dat geldt voor jouw leerlingen en dat geldt ook voor jou. Het boek is net zo goed een uitnodiging voor jou om jouw creativiteit de ruimte te geven. Onmisbaar voor jouw leerlingen.

**GEBRUIK
DIT BOEK!**

DE NIET
GESLOTEN
WERELD

*To live a creative life,
we must lose our fear
of being wrong*

1 Fundamenten en routeplanner

Dit boek is gebaseerd op een groot Nederlands onderzoek naar cultuureducatie, 21e-eeuwse vaardigheden en schoolvisie in het basisonderwijs. Dat onderzoek heet *Didactiek van de 21e eeuw/designing schools in the age of creativity* en wordt afgekort weergegeven met 'D21'. D21 is een uniek onderzoek geweest. Het bijzondere aan het onderzoek is dat het een fundament legt: een fundament voor de relaties tussen cultuureducatie, 21e-eeuwse vaardigheden en schoolvisie. Deze losse gebieden zijn eerder beschreven, maar de relaties tussen de begrippen zijn nu voor het eerst samenhangend in kaart gebracht. Juist deze relaties bieden mogelijkheden voor een praktische uitwerking in de klas, in het ontwerp van het onderwijs, het handelen van de leerkracht en het ontwerp van de school als geheel.

Op www.windesheim.nl/D21 is alles te lezen over de onderzoeksvragen en de aanpak. Hier kun je de verschillende deelstudies downloaden.

X Dit boek is de praktische uitwerking van het D21-onderzoek.

Openheid

Als je de resultaten van D21 goed leest, dan is het centrale antwoord op de onderzoeksvraag in één woord samen te vatten: *openheid*. Openheid in de relatie en communicatie tussen directie, leerkrachten, leerlingen, ouders en de verdere omgeving van de school. Een open leer- en werkomgeving waarin de formele kaders van een gezamenlijk gedragen visie op onderwijs vertaald worden naar handelen in de klas. Een omgeving waarin tijd en ruimte is om met elkaar in openheid te praten over het *waartoe* van het onderwijs op school en waar er een hechte relatie bestaat tussen deze breed gedragen visie en de vertaling naar concreet onderwijs. Wat willen we dan dat leerlingen leren op school en *hoe* gaan we dat onderwijs vormgeven?

Uit het onderzoek blijkt steeds weer dat scholen die op deze drie niveaus (waarom, wat en hoe) verbindingen weten te leggen, zich positief onderscheiden. Deze scholen lijken zich goed te kunnen verhouden tot de formele eisen aan het onderwijs en geven daarnaast ruimte voor de vele manieren waarop kinderen informeel leren op school en gedurende hun leven.

Naast deze openheid op team- en schoolniveau gaat het vooral om openheid van de leerkracht. Een open, niet-oordelende, vragende houding geeft ruimte om iets nieuws te laten ontstaan en dus aan creativiteit. Dit hebben wij doorvertaald in dit boek. Alles wat je hierna leest, is hierop terug te voeren.

Uit het onderzoek komt naar voren dat een sterke verbinding tussen je visie (waarom), de werkelijke leeropbrengsten (wat) en de manier waarop je daar komt (hoe) zorgt voor kwalitatief sterk onderwijs. Dit boek is daarom op precies deze drie poten gestoeld.

In dit deel van het boek heb je kunnen lezen waarom je dit boek zou kunnen lezen. Wat is de visie waarop het boek is gebouwd? Past het boek bij jouw visie op onderwijs? Dit deel van het boek werpt een heleboel vragen op, en die verdienen antwoorden. In het *wat*-deel (deel II) wordt een deel van deze vragen beantwoord. Wil je meer weten over wat we verstaan onder creativiteit? Welke van de vele tientallen definities we hier zullen hanteren, wat het is, wat het met de 21e eeuw, cultuur en kunst te maken heeft? Lees dan vooral eerst deel II. Ligt hier niet je focus, maar wil je vooral weten *hoe* jij morgen in je les al aan de slag kunt om de creativiteit van je leerlingen de ruimte te geven? Blader dan door naar deel III.

Het *hoe*-deel (deel III) bestrijkt het grootste deel van het boek: hoe kun je leersituaties ontwerpen waarin de creativiteit van je leerlingen de ruimte krijgt en wat betekent dat concreet voor jouw handelen als onderwijsprofessional?

Het boek is specifiek zo opgebouwd dat je het van voor naar achter kunt lezen, maar ook kunt doorbladeren op zoek naar informatie en inspiratie. Een grafisch overzicht van het boek vind je aan het begin van het boek. Wellicht een goede plek om te beginnen. Zie het als een routeplanner.

In de volgende hoofdstukken kun je meer lezen over de verbinding tussen 21e-eeuwse vaardigheden, kunst, cultuur en creativiteit.

Het D21-onderzoek geeft veel aanknopingspunten die allemaal terug te vinden zijn in dit boek. Soms heel concreet, soms iets meer verborgen. Het gaat dan om termen als concentrisch curriculum, een non-conformistische pedagogiek, onderzoeken en creëren als didactiek, de nadruk op ‘onderzoeken’, sociale vaardigheden, persoonlijke vaardigheden en burgerschapsvorming, en natuurlijk de verbinding tussen creativiteit en de kunst en de kunstenaar. Achter in het boek vind je al deze termen nogmaals terug in een samenvatting van het D21-onderzoek. Daar ook vind je een verwijzing naar de hoofdstukken in het boek waar je deze termen terug kunt vinden.

DEEL II

WAT?

2 21e-eeuwse vaardigheden en creativiteit

Onze samenleving is sterk in ontwikkeling. Dit roept vragen op over hoe wij kinderen die nu naar school gaan, goed kunnen toerusten voor hun toekomst in een samenleving die andere eisen lijkt te gaan stellen aan haar burgers dan de huidige. Wat is er in het onderwijs nodig om een leerling goed voor te bereiden op die toekomst, waarvan we niet weten hoe die er precies gaat uitzien?

Vaardig, waardig en aardig

Wellicht is het antwoord op deze complexe vraag samen te vatten in drie woorden: het onderwijs aan onze kinderen moet hun de ruimte geven zich te ontwikkelen tot volwassenen die ‘vaardig, waardig en aardig’ zijn. Deze drie woorden schetsen de drie hoofddoelen van (basis)onderwijs in het algemeen: kennisontwikkeling, maatschappelijke vorming en persoonsvorming. Onderwijs dat bijdraagt aan persoonsvorming ‘vormt’ leerlingen, waarbij er aandacht is voor niet alleen het hoofd, maar ook het hart en de handen.

In de periode 2014-2016 is een breed maatschappelijk visietraject uitgevoerd om inzichtelijk te maken welke vaardigheden kinderen nodig hebben om optimaal te functioneren in de samenleving (zie www.onsonderwijs2032.nl). Het vervolgtraject dat sinds 2018 uitgevoerd wordt, heet www.curriculum.nu.

Een maatschappij in transitie

21e-eeuws onderwijs is onderwijs dat de leerling wil voorbereiden op het functioneren in de huidige en de toekomstige maatschappij. Onze maatschappij is in transitie. Routinematige functies zoals productiewerk verdwijnen en we zien een toenemende behoefte aan sociaal vaardige en flexibele mensen die in staat zijn samen met anderen complexe problemen op te lossen.

Geregeld is te horen dat er niets 21e-eeuws aan deze verandering is. Ook John Dewey stelde honderd jaar geleden dat we ‘de jeugd moesten opleiden voor een toekomst die onzeker is’. Op het hoogtepunt van de industriële revolutie – ook een enorme maatschappelijke transitie – is die opmerking heel begrijpelijk. Toch is er nu, in de 21e eeuw, nog meer aan de hand.